

2. Гармаш О.Л. Запозичення як джерела збагачення словникового складу англійської мови// Нова філологія. Збірник наукових праць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2006. – Вип. 25. – 217 с.
3. Peters R. Islam and colonialism. The doctrine of jihad in modern history. The Hague, 1979.
4. Al-Ghunaimi M.T. The Muslim Conception of International Law and the Western Approach. The Hague, 1968.
5. Cambridge International Dictionary of English – Cambridge: Cambridge University Press, - 1995. – 1082 p.
6. Webster. Webster's Third New International Dictionary of the English language, Walbridge. – Springfield: Merriam – Webster, 1981. – 2662 p.
7. A Dictionary of Modern English Usage/ By H.W. Fowler. – 2d ed. – Oxford: At the Clarendon Press, 1980. – 725 p.
8. Davis M. Dead Cities. - New York: New Press, 2002. – 432p.
9. Кожушко Е.П. Современный терроризм: Анализ основных направлений/Под общ. ред. А.Е. Тараса. – Мн.: Харвест, 2000. – 448 с.

ВЕРБАЛІЗОВАНИЙ КОНФЛІКТ В КОНТЕКСТІ КУЛЬТУРИ

І.Є. Фролова

Стаття присвячена вивченню вербалізованого конфлікту як культурного феномену. Важливість розуміння природи опозиції "ввічливість-конфлікт" зумовлена тим, що знання культурного компоненту є невід'ємною складовою комунікативної компетенції перекладачів. Надано короткий огляд історико-культурної перспективи вербалізації конфлікту в національно-специфічній комунікативній діяльності. На матеріалі фразеологічних одиниць розглянуто розуміння вербалізованого конфлікту й ставлення до нього.

ВСТУП

Актуальність "проекції перекладознавства на сучасні комунікативні теорії" [1, 3] сприяє формуванню нових підходів до аналізу процесу перекладу, розумінню значущості врахування в цьому процесі позамовних, зокрема культурних, чинників.

Рух думки в перекладацьких теоріях йде паралельно із розвитком мовознавчого знання: від аналізу системно-мовних особливостей до вивчення мовних явищ у зв'язку із свідомістю й комунікацією.

Прагматичний аспект спілкування не можна оминати в перекладі, бо саме він розкриває комунікативне призначення мовних одиниць. "Мовний колектив володіє певними можливостями для співвіднесення смислу з вербальними знаками і ці можливості виступають в якості знакових преференцій мов. Але мовні стереотипи подані у статичній формі, можуть слугувати лише джерелом інформації про специфіку елементарних складників мовної картини світу. Самі по собі, поза зв'язком із мовленнєвими діями, вони не розкривають особливостей вербальної соціальної поведінки етносів, оскільки мовні стереотипи набувають різних прагматичних функцій тільки під впливом інтенціональної дії" [2, 213].

Поряд із комунікативно-прагматичним акцентується і когнітивний аспект перекладу. Національно-специфічна комунікативна свідомість ("сукупність знань і механізмів, які забезпечують увесь комплекс комунікативної діяльності людини; <...> сукупність ментальних комунікативних категорій, а також набір прийнятих у суспільстві норм і правил спілкування" [3, 114]) визначає переклад – ланку міжкультурної комунікації, як цілеспрямовану лінгвопсихоментальну перетворюючу діяльність [1, 3].

Наведені думки свідчать, що вивчення прагматичного й когнітивного аспектів перекладу спирається на розуміння цього процесу як "діалогу культур". Відтак, неврахування культурно-національного компоненту неодмінно зводить нанівець усі зусилля перекладача за будь-якого високого рівня його мовної компетенції, а знання

культурного контексту є чи найголовнішим складником комунікативної компетенції, яка дозволяє досягти адекватного рівня еквівалентності.

Відомо, що діалогічна взаємодія індивідів зорієнтована переважно на досягнення взаєморозуміння, що є запорукою успішної комунікації. Але, як свідчать розвідки, конфліктна мовленнєва взаємодія також являє собою досить поширену комунікативну практику (див. докладніше [4]). Причому, вербалізація конфлікту має значні відмінності як мовного, так і позамовних планів у спілкуванні представників різних лінгвокультурних спільнот: контекст певної культури визначає стратегічний характер інтенціональної дії, її комунікативно-соціальну цілеспрямованість. В зв'язку з цим, нашою метою є аналіз культурно-національного компонента вербалізованого конфлікту в англійському соціумі як невід'ємної складової комунікативної компетенції перекладача.

Вербалізований конфлікт і специфіка національного характеру англійських індивідів

Проблема взаємодії мови і культури здавна привертала увагу дослідників і історія питання є досить детально вивченою. Однак, вказують на необхідність уточнення поняття культура в аспекті її змістовних зв'язків із мовою, релевантних для мовознавчого аналізу, відмовившись від "загальних і досить туманних" трактувань [5, 41]. Так, прийнявши за вихідне визначення "... культура – це особливий тип знання, що віддзеркалює інформацію про рефлексивну самосвідомість людини в процесах її життєвих практик" [6, 18], авторка доходить висновку, що "мова, яка обслуговує ту чи іншу культуру, відтворює насамперед образ користувача цієї культури і мови – образ етнічної мовної особистості" [5, 47].

Образ "типового" представника англійського соціуму є сьогодні таким, що не має нічого спільного із конфліктністю, агресією, ворожістю. "Американська посмішка" і "англійська ввічливість" – ось ті стереотипні уявлення, що мають про англійських комунікантів представники інших культур. Так, результат лексико-семантичного експерименту виявлення стереотипів національних характерів через аналіз конотацій етнонімів свідчить, що посягані до характерних рис англійців відносять насамперед ввічливість і стриманість [11]. Автори, що аналізують особливості британського характеру, висловлюють схожі думки: ввічливість в англійському соціумі обумовлена соціальним стереотипом: бути ввічливим є загальноприйнятною суспільною нормою; негативні емоції прийнято акумулювати й реально почуття, не прийнято висловлювати спонтанно; стереотип стриманості є настільки сильним, що впливає не тільки на вербальну, а й на невербальну поведінку (міміку, жести) [8] (див. також [17]). До домінуючих рис комунікативної поведінки відносять комунікативну неімпульсивність і комунікативну атрактивність [12] антиконфліктну орієнтацію [17, 170].

Проте, ці культурні стереотипи поведінки сформувалися не завдяки, а всупереч історично-культурній спадщині: нащадки войовничих германських племен агресивні по своїй природі, про що свідчить чимало фактів із історії Великої Британії й Сполучених Штатів. Конфронтаційність, брутальність і успіх були нерозривно пов'язані між собою в життєвому досвіді морських піратів, колонізаторів, винищувачів індіанців, работоргівців. Декілька століть тому, як свідчать дослідження, агресія, ворожість, вияви негативних емоцій вважались природними, а бійки, бої собак та півнів й жорстоке цькування молодих бичків являли собою буденні події [9]. Тому і в вербальній комунікації конфронтаційність була типовим явищем; свідчення цьому є досить чисельними у творах У. Шекспіра та інших видатних авторів, на матеріалі яких проведено культурологічне дослідження Дж. Горера. Ідея "сильного характеру" [10, 111] була пріоритетною і виправдовувала агресивну поведінку. В романі Р. Стівенсона "Острів скарбів", наприклад, йдеться про те, що деякі молоді люди із зацікавленістю сприймали розповіді Капітана про життя піратів й навіть пишались тим, що такі як він зробили Англію володаркою

морів ("made England terrible at sea"), і навіть сквайер Трилоні каже про Флінта: "The Spaniards were so prodigiously afraid of him that, I tell you, sir, I was sometimes proud he was an Englishman" [7, 45].

Однак згодом ідея сильного характеру суттєво трансформується: агресивність не зникає, а знаходить вихід в інших формах – спорті, гуморі, тощо [9]. Суспільні інститути регулюють масову свідомість в плані агресивної і жорстокої поведінки через створення законодавчих передумов її недопущення і попередження (скасування рабства, расової сегрегації, законодавче закріплення свобод особистості тощо). Значну роль відіграє і зростання добробуту у суспільстві, формування й розвиток, за сприяння державних інститутів, середнього класу, який стає гарантом спокою і стабільності [10, 110].

Слід також відзначити, що англомовна спільнота не є однорідною: різниця полягає як у відмінностях британського й американського варіантів мови, так і певних відмінностях щодо культурних цінностей. В той же час, обидві нації мають спільне коріння, а в сучасну добу глобалізації спільний мовний простір сприяє впливу американської культури на британську, "американські стандарти спілкування все більше входять в повсякденне життя англійців" і це "вносить певні зміни в картину ментальності британців" [10, 112]. Однак, наявності розбіжностей в культурному компоненті спілкування безперечно не можна заперечувати. В той же час, ці розбіжності не є дуже суттєвими щодо основних тенденцій, які є об'єктом аналізу: ввічливість є загальновизнаною комунікативною нормою, а конфліктна поведінка вважається скоріше виключенням із правил у спілкуванні англомовних індивідів.

Цей стереотип національного характеру доповнюється ще одним: англійська ввічливість видається представникам інших культур нещирою: вона є можливо тільки "маскою ввічливості, якою прикриваються побоюючись конфронтації" [8]; стриманість, неемоційність, увага до інших – результатом самоконтролю. На користь цього свідчить й історично-культурна перспектива: неохочість до конфронтації у спілкуванні, як підтверджують наведені дані, є продуктом не етнічної саморефлексії, а регулятивного впливу на національну свідомість, формування "ідеальних" цінностей й перетворення їх в "реальні" (порів. "західне уявлення про ввічливість передбачає значно більшу кількість жорстких норм і менше традицій") [3, 47]. Через це ввічливість як провідна характеристика національного характеру представників англомовного соціуму є штучним витвором, зумовленим усвідомленням необхідності вгамування природної агресивності. Таким чином, осмислення негативної природи конфронтаційності можна вважати передумовою формування доміантних рис комунікативної поведінки, характерних для англомовної лінгвокультурної спільноти сьогодення.

В зв'язку з викладеним варто проаналізувати, що думають про конфлікт, зокрема вербалізований конфлікт, англомовні індивіди, яким вони уявляють його, і як до нього ставляться.

Оцінка конфлікту національною свідомістю

Результати культурно-історичного досвіду народу втілені в мові; з іншого боку, мова, на думку дослідників, впливає на формування національного характеру, зокрема, висловлюється припущення, що саме завдяки мовним особливостям англійці й американці постають більш ввічливими та менш емоційними ніж носії російської мови [13, 153].

Відомо, що найбільш культурно-забарвленим є фразеологічний шар мови. Проводячи порівняльне дослідження фразеологічних одиниць із значенням конфлікту в англійській та українській мовах, ми з'ясували, що значна кількість англійських фразеологізмів містить негативно-оцінний конотативний компонент:

bad blood
seeds of discord

between the devil and the deep blue sea
life and death struggle [14]

Інші фразеологізми метафорично асоціюються із негативно-оцінним значенням:

be in hot water

be a pain in the neck

give somebody a black mark

the bath of blood [14]

Розглянемо також прислів'я і приказки, які співвіднесені в мовній і культурній свідомості індивідів із концептуальним змістом певної категорії культури [15, 260], зокрема із конфронтаційністю.

Загалом, стереотипні уявлення підтверджуються:

– ввічливість оцінюється позитивно:

All doors open to courtesy [16, 14]

A civil denial is better than a rude grant [16, 6]

– приписується стриманість, особливо в емоційному стані:

Silence gives consent [16, 58]

Speech is silver but silence is gold [16, 59]

When angry count a hundred [16, 74]

Anger and haste hinder good counsel [16, 17]

– підкреслюється позитивна роль компромісу:

A bad compromise is better than a lawsuit [16, 5]

Better a lean peace than a fat victory [16, 19]

– наголошується необхідність плюралізму думок, поглядів:

Let's agree to differ [16, 43]

Щодо конфлікту, його краще уникати:

Don't trouble trouble until trouble troubles you [16, 25]

Також, надається більш деталізований опис стереотипів конфронтаційної комунікативної поведінки, а саме:

– той, хто поводить себе конфронтаційно, негативно характеризує самого себе і усвідомлює це:

He that does you an ill turn will never forgive you [16, 37]

If you throw mud enough, some of it will stick [16, 42]

– конфронтаційна поведінка нерідко викликана непорозумінням із самим собою:

He that is ill to himself will be good to nobody [16, 38]

– той, хто є надто фамільярним або нестриманим у висловлюванні преференцій, провокує негативне ставлення до себе:

Familiarity breeds contempt [16, 30]

He who says what he likes, shall hear what he doesn't like [16, 40]

Але в той же час є й такі прислів'я, що схвалюють агресивну поведінку:

Best defense is offence [16, 19]

An eye for an eye and a tooth for a tooth [16, 5]

попереджають, що неконфронтаційна поведінка може нести більшу загрозу ніж конфронтаційна:

A threatened blow is seldom given [16, 12]

Barking dogs seldom bite [16, 19]

Beware of a silent dog and still water [16, 21]

Great barkers are no biters [16, 33]

не схвалюють нещирю неконфронтаційність:

Better an open enemy than a false friend [16, 20]

When flatterers meet, the devil goes to sleep [16, 74]

A honey tongue, a heart of gall [16, 10]

Суперечливо також описується і вербалізований конфлікт: з одного боку, він може попередити більш серйозне протистояння:

When guns speak it is too late to argue [16, 75]

з іншого, може бути гіршим за збройний:
Many words hurt more than swords [16, 49]
The pen is mightier than a sword [16, 58]

Таким чином, мовні засоби – носії культурного змісту, подають конфронтаційність як здебільше негативне явище й підкреслюють цінність загальноприйнятих норм. Однак, в той же час, визнається сама наявність такого феномену, як вербалізований конфлікт й йому часом приписуються позитивні якості. Це підтверджує думку мовознавців-дослідників конфліктної мовленнєвої взаємодії, конфліктного дискурсу про те, що аналізовані об'єкти являють собою не маргінальну комунікативну діяльність, а таку, що хоча й не є комунікативною нормою, належить до загального культурного комунікативного простору носіїв англійської мови.

ВИСНОВКИ

Аналіз культурного компоненту конфліктного спілкування англійськомовних індивідів свідчить, що цей різновид комунікації має історично-культурне коріння й пов'язаний із природними рисами національного характеру, однак в сучасну добу визнається таким, що не відповідає нормам спілкування. Регулятивний характер впровадження антиподу вербалізованого конфлікту – ввічливості, як комунікативної норми знаходить своє відображення у жорсткій регламентації мовлення. З огляду на це, актуальним для перекладознавства є вивчення мовленнєвих конвенцій в англійськомовному соціумі, що спираються на конкретні мовно-мовленнєві одиниці й можуть бути описані у термінах перекладацьких трансформацій. Але не менш важливим є й аналіз комунікативних конвенцій, які залучають культурні смисли й конструюють спілкування як гармонійне/конфліктне, демонструючи національну специфіку понять влада, дистанція, примус, що формують точку відліку на шкалі "характер комунікації".

Аналіз культурної специфіки цих понять являє собою перспективу нашого дослідження.

SUMMARY

The article focuses on verbal conflict as a cultural phenomenon. The cultural component knowledge being an integral part of interpreters' communicative competence, the understanding of the opposition "politeness-conflict" nature seems important. The historic-cultural perspective of verbal conflict in national-specific communicative activity is briefly outlined. The understanding of verbal conflict and attitude to it embodied in phraseology is studied.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Селиванова Е.А. Стратегии и тактики переводчика в диалогической модели вторичной коммуникации // Вісник Харківськ. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2003. – № 611. – С. 3-7.
2. Токарева И.И. Этнолингвистика и этнография общения. – Мн.: МГЛУ, 2001. – 244 с.
3. Стернин И.А. Проблемы описания вежливости как коммуникативной категории // Коммуникативное поведение: Вежливость как коммуникативная категория. – Воронеж: "Истоки", 2003. – Вып. 17. – С. 22-48.
4. Фролова І.Є. Вербалізація конфлікту у дискурсі // Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен / Під заг. ред. І.С. Шевченко: Кол. монографія. – Х.: Константа, 2005. – С. 237-262.
5. Голубковская И.А. Этнические особенности языковых картин мира. – К.: ИПЦ "Киевский университет", 2002. – 293 с.
6. Телия В.Н. Первоочередные задачи и методологические проблемы исследования фразеологического состава языка в контексте культуры // Фразеология в контексте культуры. – М.: "Языки русской культуры", 1999. – С. 13-24.
7. Stevenson R.L. Treasure Island. – Prague: Artia, 1967. – 246 p.
8. Zyrianov I. The British Character and English Humour. Amazon.co.uk
9. Gore J. Exploring English Character. – N.Y.: Criterion Books, 1955. – 328 p.
10. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. – Волгоград: Перемена, 2002. – 477 с.
11. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика: Учебник. – М.: Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с.

12. Ларина Т.В. Вежливость как национально-специфическая категория // Коммуникативное поведение. Вежливость как коммуникативная категория / Научн. ред. И.А. Стернин. – Воронеж: "Истоки". – 2003. – Вып. 17. – С. 48-57.
13. Тер-Минасова С.Г. Язык и межкультурная коммуникация. – М.: Слово, 2000. – 264 с.
14. Ніколенко І.В., Фролова І.Є. Лінгвістичний та перекладацький аспекти фразеологічних одиниць зі значенням конфлікту // In Statu Nascendi: зб. наук. ст. студентів. – Харків: Константа, 2006. – Вип. 7. – С. 140-144.
15. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурный аспекты. – М.: "Языки русской культуры", 1996. – 288 с.
16. Гварджаладзе Н.С., Мchedlishvili Д.М. Английские пословицы и поговорки (на англ. языке). – М.: Высшая школа, 1971. – 77 с.
17. Стернин И.А. Введение в речевое воздействие. – Воронеж: АОЗТ "Полиграф", 2001. – 252 с.

ТЕОРІЯ ІНТЕРТЕКСТУАЛЬНОСТІ: ЦІЛІ, ЗАВДАННЯ, МЕТОДИ

Р.С. Чорновол-Ткаченко

Тенденція сучасної лінгвістики до проведення комплексних досліджень зумовлює величезну зацікавленість до досліджень інтертекстуальності. Існуючи як універсальна текстова категорія та водночас основний принцип сучасної культури постмодернізму, інтертекстуальність при цьому все ще не отримала повного та несуперечного висвітлення у роботах лінгвістів. До недавнього часу численні дослідження, присвячені інтертекстуальності, проводилися, в основному, у річищі літературознавства (див., наприклад, [1- 8] та ін.) і філософії ([9-15] та ін.). Попри загальнофілологічний підхід, у цих роботах містяться справедливі положення про те, що інтертекстуальність є обов'язковою умовою існування тексту, котрий розглядається як система генерації смислу, що активується в ході його включення до вертикального контексту літературної традиції, жанрових конвенцій тощо. Дослідники відзначають, що текст існує остільки, оскільки він опосередкований читаючим суб'єктом та відкритий для взаємодій з іншими текстами; текст не є стабільним, а його смисл мало залежить від волі автора; текст поліфонічний, у ньому звучить нескінченна кількість голосів персонажів та авторів, кожен з яких презентує свій дискурс.

У сучасній лінгвістиці інтертекстуальність розуміють як текстову категорію [16] і досліджують переважно з погляду засобів її реалізації у конкретних текстах ([4, 17-25] та ін.). Як показує наведений огляд, дослідження інтертекстуальності як текстової категорії та окремих її проявів проводилися багатьма дослідниками. Втім, ступінь нерозробленості теорії інтертекстуальності такий, що окремі дослідники вважають необхідним спеціально виокремлювати теорію та категорію інтертекстуальності (див. [21]).

Таким чином, сучасна теорія інтертекстуальності інтегрує положення багатьох наук – лінгвістики, літературознавства, філософії, когнітології, герменевтики, текстології, культурології та ін. Проте, на цей момент можна стверджувати, що, незважаючи на негласне прийняття основних положень теорії інтертекстуальності, котрі, зокрема, є підставою для багатьох лінгвістичних досліджень, її статус у системі інших дисциплін залишається невизначеним. Вона гостро потребує визначення свого об'єкту, вивчення онтологічного статусу та передумов виникнення феномену інтертекстуальності, інвентаризації основних понять, формулювання цілей та завдань, розробки відповідних методик роботи з конкретним дослідницьким матеріалом.

Таким чином, **актуальність** цього дослідження обумовлена загальною тенденцією комплексних досліджень у лінгвістиці, які передбачають, зокрема, аналіз всієї тотальності зовнішніх і внутрішніх зв'язків художнього тексту та засобів їх реалізації у експліцитно інтертекстуальному процесі існування тексту. **Метою** статті